

Bydgoskie Towarzystwo Naukowe

Prace Wydziału Nauk Humanistycznych

Prace Komisji Sztuki

Nr VII

ISSN 0067-947X

Z historycznych i pedagogiczno-społecznych problemów kultury muzycznej

Zbiór rozpraw pod redakcją
Elżbiety Szubertowskiej

Bydgoszcz 2004

Bydgoskie Towarzystwo Naukowe
Prace Wydziału Nauk Humanistycznych
Prace Komisji Sztuki

Nr VII

ISSN 0067-947X

**Z historycznych
i pedagogiczno-społecznych
problemów kultury muzycznej**

Zbiór rozpraw pod redakcją
Elżbiety Szubertowskiej

Bydgoszcz 2004

Redaktor Naczelny Wydawnictw BTN
dr Grzegorz A. Dominiak

Recenzenci tomu
prof. dr hab Barbara Kamińska
prof. dr hab Eugeniusz Rogalski

Opracowanie graficzne
Waldemar Kakareko

Opracowanie redakcyjne i korekta
Alicja Miszykowska

Publikacja dofinansowana przez
Ministerstwo Nauki i Informatyzacji

© Copyright by Bydgoskie Towarzystwo Naukowe

ISSN 0067-947X

Rozpowszechnianie
Bydgoskie Towarzystwo Naukowe
ul. Jezuitcka 4, 85-102 Bydgoszcz
tel. (052) 322 22 68
email: btn@um.bydgoszcz.pl

Przygotowanie komputerowe:
ZAKŁAD POLIGRAFICZNY FORM-DRUK
85-654 BYDGOSZCZ
UL. MIĘROSŁAWSKIEGO 11-13
TEL./FAX (052) 341 32 38

Druk i oprawa
ZAKŁAD POLIGRAFICZNY „KUBIK & KRAUSE”
85-184 BYDGOSZCZ, UL. CMENTARNA 84

*Formy umuzykalnienia i ich wpływ na kształtowanie obrazu ojczyzny
dzieci w przedszkolu / 97*

Literatura / 107

Summary / 108

*Efekty wychowawcze w zakresie kształtowania obrazu ojczyzny
przez umuzykalnianie – relacje z badań / 109*

1. Organizacja i przebieg badań / 109

2. Analiza wyników badań / 112

3. Podsumowanie / 115

Literatura / 116

Summary / 116

Beata Bonna

Formy umuzykalnienia i ich wpływ na kształtowanie obrazu ojczyzny dzieci w przedszkolu

W literaturze przedmiotu istnieje wiele określeń związanych z pojęciem ojczyzny. Według jednego z nich pojęcie to odnosi się do obszaru, w którym człowiek spędził szczęśliwy okres swego życia i odczuwa więź z tamtejszym środowiskiem. Obszar ten, nazywany ojczyzną prywatną, rodzinno-domową, małą (lokalno-regionalną), jest przeciwstawiany ojczyźnie ideologicznej, narodowej i państwowej¹.

Współcześnie, w okresie postępującego upowszechniania różnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych, obserwujemy zjawisko zacierania się dotychczasowych granic pomiędzy narodami, państwami i kulturami. Prowadzi to do unifikacji, którą można zaobserwować nie tylko na płaszczyźnie polityczno-gospodarczej, ale również w wymiarze kulturowym. Trend ten sprawia, iż coraz więcej Polaków zaczyna uświadamiać sobie możliwość wystąpienia niepożądanych następstw otwarcia się na inne kraje. Chodzi tutaj o zintensyfikowane oddziaływania na naszą świadomość narodową obcych wzorców kulturowych, które w konsekwencji prowadzić mogą do utraty własnej tożsamości. Aby zapobiec takim skutkom integracji i globalizacji należy dążyć do wzmocnienia więzi Polaków z najbliższym środowiskiem społeczno-kulturowym, miejscem urodzenia, wychowania i obecnego życia, z tzw. małą ojczyzną². Jest to możliwe, gdyż obok trendów związanych z krzewieniem idei

¹ K. Denek, *O nowej kształt edukacji*, Toruń 1998, s. 143.

² E. Kowalska, M. Kowalski, *Kształtowanie poczucia tożsamości narodowej na lekcjach muzyki*, w: *Wybrane zagadnienia edukacji artystycznej dzieci i młodzieży*, red. I. Kataryńczuk-Mania, J. Karcza, Zielona Góra 2002, s. 391.

zjednoczonej Europy i tworzeniem się zrębów cywilizacji globalnej zaobserwować można renesans regionalizmu, okreśłany jako „powrót do korzeni” czy „zakorzenie w małej ojczyźnie”. Badania socjologiczne dowodzą, że człowiek czuje się zagubiony we współczesnym świecie, jeżeli pozbawiony jest możliwości identyfikacji z bliskim mu środowiskiem etnicznym, naturalnym, geograficznym czy kulturowym. Poczucie przynależności do określonego miejsca stanowi podstawę jego aktywności. Rzeczywistością, w której człowiek odnajduje się w bliskiej mu wspólnotcie, kulturze i terytorium jest region sprawiający, że ma on poczucie bycia „u siebie” oraz bycia sobą³.

Dla człowieka o wartości regionu decyduje poczucie „zakorzenia”, które jest niezbędne by mógł on stać się podmiotem toczących się procesów kulturowych. Poczucie to umożliwia zrozumienie obowiązków i zadań wobec własnego środowiska. Podkreśla się, iż wybitni twórcy kultury muzycznej akcentowali swoje dziedzictwo narodowe i regionalne, nie zaniebując zarazem indywidualnego uniwersalizmu. Współcześnie pogodzenie tych postaw wymaga uświadomienia sobie ich hierarchii, począwszy od wspólnoty rodzinnej, lokalnej, małej ojczyzny poprzez region, naród, wspólnotę kręgu kulturowego, a skończywszy na wspólnotcie świata. Kształtowanie zdolności człowieka, od najmłodszych lat, do uczestnictwa w różnych formach wspólnoty zdaje się być kluczem umożliwiającym mu odczuwanie świadomości własnych korzeni kulturowych, a zarazem poczucia tożsamości kulturowej i narodowej⁴.

Ważną rolę w tym zakresie ma do spełnienia przedszkole, które jako pierwszy szczebel systemu edukacji jest miejscem, gdzie podejmowane są różnorodne działania mające na celu rozbudzanie w dzieciach przywiązania do własnego regionu oraz kształtowanie ich świadomości narodowej.

W okresie przedszkolnym wychowanie wiąże się ściśle z najbliższym otoczeniem dziecka, które tworzy dom, przedszkole, ulica, dzielnica czy region. Z tego powodu istotne staje się budzenie przywiązania do ziemi rodzinnej, poczucia przynależności do określonej grupy etnicznej oraz poszanowania dla kulturowego dorobku poprzednich pokoleń. W przedszkolach podejmuje się zatem działania zmierzające do ocalenia od zapomnienia historii, tradycji, jak również rozbudzenie ciekawości dzieci i chęci poznania miejsca, w którym mieszkają – ich małej ojczyzny, za pośrednictwem której uczą się, jak żyć w ojczyźnie wielkiej⁵.

³ D. Grabowska, cyt. za: M. Bulera, *Muzyka ludowa sprzysia przywiązaniem dzieci przedszkolnych do małej ojczyzny*, w: *Muzyka środkiem wychowania młodych*, red. J. Lach, Z. Nawrocka, M. Popielnińska, Bydgoszcz 2001, s. 143-144; por. także: V. Przecremska, *Edukacja regionalna w aspekcie dziedzictwa kultury muzycznej*, w: *Wybrane zagadnienia...* s. 405-406.

⁴ M. Sawicki, *Dziedzictwo kulturowe w regionie. Koncepcja edukacji regionalnej. Załącznik do zarządzenia MPiN nr 8 z dn. 15.05.1997*, Warszawa 1997; cyt. za: M. Kistel, *Elementy sztuki regionalnej w edukacji szkolnej a poczucie zakorzenia w środowisku*, w: *Muzyka w nauce i wychowaniu*, red. E. Zwolińska, Bydgoszcz 2002, s. 289-290.

⁵ M. Bulera, op. cit., s. 144.

Treści i zadania łączące się z kształtowaniem obrazu ojczyzny, na który składa się otaczający dziecko świat z całym bogactwem przyrody, kolorów i dźwięków, stanowią integralną część obszarów edukacyjnych w przedszkolach. Ich celem jest m. in. budzenie uczuciowego związku z ojczyzną, będącą zarazem swego rodzaju „przedmiotem estetycznym”, wywołującym określone przeżycia, związane z krajobrazem najbliższej okolicy czy pięknem przyrody⁶.

Edukacja regionalna w przedszkolu koncentruje się na kształtowaniu poczucia tożsamości regionalnej, która stanowi podstawę zaangażowania się w funkcjonowanie własnego środowiska oraz otwarcia się na inne społeczności i kultury⁷. Cel ten może być realizowany poprzez przekazywanie dzieciom elementów wiedzy geograficznej związanej z położeniem regionu, ukształtowaniem terenu, klimatem, florą, fauną, zagadnieniami demograficznymi i gospodarczymi. Łączy się również z wiedzą etnograficzną dotyczącą ludności zamieszkującej dany obszar oraz wiedzą kulturową w zakresie tradycji danego regionu, przekazywaną od pokoleń, stanowiącą odrębny element kultury narodu⁸.

Charakterystyczną cechą edukacji przedszkolnej jest głęboko ujmowana integracja systemu dydaktyczno-wychowawczego, która obejmuje integrację treści z różnych dziedzin i dyscyplin naukowych, skupiającą się wokół ośrodków tematycznych w obrębie różnych środowisk naturalnych, jak również integrację celów poznawczych i wychowawczych oraz metod nauczania i wychowania. Biorąc pod uwagę fakt, iż dziecko zaczyna poznawać świat od rzeczy, zjawisk i zagadnień jemu najbliższych, tematyka ośrodków skupiających treści z różnych dziedzin wychowania powinna obejmować w pierwszej kolejności dom rodzinny, rodzinę, grupy rówieśnicze, a następnie własną miejscowość oraz najważniejsze regiony naszego kraju⁹. Skoncentrowanie się na tych zagadnieniach poprzez różne formy wychowania w przedszkolu, w zasadniczy sposób wpływa na kształtowanie się obrazu ojczyzny w świadomości małego dziecka.

Umuzykalnienie wchodzące w zakres wychowania estetycznego odgrywa doniosłą rolę we wszechstronnym rozwoju dziecka, przyczyniając się do pełniejszej realizacji zadań z różnych dziedzin wychowania. Muzyka w zintegrowanym systemie wychowania przedszkolnego jest zarówno elementem integrującym, jak i zintegrowanym. Dotyczy to treści nauczania, jak również stosunków społecznych między dziećmi oraz między dziećmi a nauczycie-

⁶ Por. H. Czerniawska, *Program wychowania przedszkolnego dla dzieci 3-6 letnich*, Warszawa 2000, s. 61-92, B. Kadaj, *Nasza rodzina, miasto, ojczyzna*, „Wychowanie w Przedszkolu”, 1987, nr 6, s. 356-358.

⁷ D. Grabowska, cyt. za: M. Bulera, op. cit., s. 144.

⁸ M. Bulera, op. cit., s. 144.

⁹ M. Cackowska, *Zasady organizacji integralnego kształcenia uczniów klas początkowych*, w: *Integralny system nauczania początkowego*, cz. III, red. M. Cackowska, Kielce 1994, s. 5; por. także: M. Jakowicka, *Integracja pracy dydaktyczno-wychowawczej w nauczaniu początkowym*, „Nauczyciel i Wychowanie”, 1979, nr 5, s. 22-23.

lem¹⁰. Muzyka jest zarazem sztuką, która fascynuje dzieci i przemawia do ich wyobraźni¹¹. Z tego względu może stać się skutecznym środkiem wychowawczym. Jej poszczególne formy w specyficzny sposób wpływają na przybliżanie dzieciom obrazu ojczyzny i powstawanie uczuciowych związków ze światem przyrody oraz ludźmi.

Kontakt z muzyką umożliwia także rozwijanie szacunku do dzieł muzycznych, które stanowią przykład twórczego wysiłku człowieka, kształtowanie szacunku do tradycji kulturalnych naszych przodków, jak również rozwijanie postawy pietyzmu wobec kultury ludowej, będącej prądem naszej kultury narodowej¹².

Badania empiryczne wskazują, iż zajęcia umuzykalniające w edukacji przedszkolnej wykorzystywane są m. in. do realizacji celów wychowania patriotycznego. Dzieje się tak z uwagi na to, że formy wychowania muzycznego należą do atrakcyjnych instrumentów kształtowania przywiązania, miłości i szacunku do ojczyzny. Do form wykorzystywanych w tym względzie zalicza się: słuchanie i śpiewanie piosenek oraz pieśni o tematyce patriotycznej, w tym naukę jednej zwrotki hymnu narodowego; zabawy ze śpiewem związane z folklorem, tradycją i teraźniejszością Polski; naukę prostych tańców ludowych i narodowych; słuchanie utworów muzyki poważnej wybitnych polskich kompozytorów, jak również zdobywanie wiedzy o ich życiu i twórczości; udział w koncertach muzyki polskiej w środowisku i przedszkolu; organizowanie uroczystości przedszkolnych o charakterze patriotycznym w oparciu o różnorodny materiał muzyczny, a także prowadzenie zajęć muzycznych połączonych ze słuchaniem muzyki wokalne i instrumentalnej¹³.

Można zatem stwierdzić, iż polska koncepcja wychowania muzycznego opiera się na dużej różnorodności kontaktów dziecka z muzyką. Do form pobudzających ekspresję wykonawczą należą: śpiew, gra na instrumentach oraz ruch z muzyką. Kontakt z nimi umożliwia dziecku m. in. ujawnianie własnych stanów emocjonalnych oraz czerpanie radości z przeżycia muzycznego. Formą, która obejmuje swoim zasięgiem wyżej wymienione jest tworzenie muzyki. Ekspresja twórcza przejawiająca się w improwizacji muzycznej staje się wyrazem kreatywnego myślenia i działania. Kolejną formą jest słuchanie muzyki, zapewniające dziecku kontakt z utworami, które znamionują wysokie wartości arty-

¹⁰ Por. M. Suświllo, *Wychowanie muzyczne w zintegrowanym systemie nauczania początkowego*, w: *Sposoby kierowania rozwojem muzycznym dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, red. E. Zwolińskiej, Bydgoszcz 1997, s. 84.

¹¹ U. Smoczyńska, *Umuzykalnienie*, w: *Waldemarem nauczyła się śpiewać*, red. M. Dumini-Wąsowicz, Warszawa 1980, s. 348.

¹² E. Rogalski, *Muzyka w początkowej edukacji estetycznej*, Bydgoszcz 1992, s. 24.

¹³ M. Bulera, T. Dembna, *Sposoby realizacji wychowania patriotycznego przez umuzykalnienie dzieci sześciolatków w przedszkolu*, w: „Studia Pedagogiczne”, 1997, s. 46-47.

styczne¹⁴. Podstawową formę ekspresji w przedszkolu stanowi śpiew, a piosenka jest najprostszym utworem muzycznym, który dziecko najłatwiej zapamiętuje, rozumie oraz potrafi odtworzyć¹⁵. Ma ona także duże znaczenie wychowawcze, w kształtowaniu i rozwijaniu uczuć patriotycznych. W repertuarze piosenek przedszkolnych, zwłaszcza przeznaczonych dla dzieci 6-letnich, znajdują się utwory, które kształtują poczucie przynależności narodowej, rozwijają zainteresowanie pięknem naszego kraju, aktualnymi wydarzeniami w życiu ojczyzny i społeczeństwa, budzą przywiązanie do tradycji narodowej i stolicy Polski.

Teksty piosenek są bogatym źródłem wiedzy o otaczającym świecie, skłaniają do myślenia i zadawania pytań. Piosenki, których treść skupia się wokół pór roku, życia zwierząt itp. pomagają kształtować emocjonalny stosunek dziecka do świata przyrody. Inną grupę tworzą piosenki, których teksty współuczestniczą w budzeniu przywiązania i szacunku do pomników polskiej historii, stanowią ilustrację do legend i opowieści związanych z początkami tworzenia się państwowości polskiej. Inspirują także do rozmów na tematy okolicznościowe związane z zainteresowaniami dzieci, dotyczącymi piękna naszego kraju, jego bogactw naturalnych i aktualnych wydarzeń¹⁶. W przedszkolach wykorzystywane są także piosenki wiążące się bezpośrednio z tematyką uroczystości przedszkolnych, lokalnych oraz ogólnopństwowych. Ich słuchanie i nauka umożliwia dzieciom przeżywanie nastroju i atmosfery świąt¹⁷. Teksty piosenek dostarczają również wiedzy na temat ludzkiej pracy, przybliżają tym samym wiadomości dotyczące różnych zawodów oraz uczą szacunku dla ludzkiego wysiłku.

Istotną rolę w wychowaniu dzieci w klimacie przywiązania do swojego miejsca urodzenia pełnią pieśni, piosenki i przyśpiewki ludowe, których warstwa treściowa dostarcza wielu informacji o własnym regionie, jego pięknie, żyjących tam ludziach i ich pracy. Przykładowo, na Kujawach, piosenki i pieśni ludowe, swoiście poetyckie, czasem rubaszne i naiwne ukazują piękno rodzimej przyrody, charakterystyczne zajęcia czy dawne zabawy, przybliżają także dzieciom dialekt ich własnego regionu. Z życiem miast i wsi ściśle związane są zwyczaje i obrzędy, które wyrażają treści religijne oraz symboliczno-magiczne: zakończenie żniw, noc świętojańska, wieczór andrzejkowy, zakończenie karnawału i inne. Często ich kultywowaniu towarzyszą liczne piosenki i przyśpiewki ludowe przemawiające żywo do wyobraźni dziecka i zawierające w sobie znaczny ładunek emocjonalny, zarówno w warstwie słownej, jak i muzycznej.

¹⁴ E. Lipska, M. Przychodzińska, *Muzyka w nauce i w życiu przedszkolnym*, Warszawa 1991, s. 6 i n.; także: D. Malko, *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*, Warszawa 1988, s. 28.

¹⁵ D. Malko, op. cit., s. 29 i n.

¹⁶ U. Rogalska, *Miejsce umuzykalnienia w programie wychowania społeczno-moralnego dzieci 6-letnich w przedszkolu*, w: „Studia z Wychowania Muzycznego”, 1985, z. 6, s. 105-106; także: K. Przybylska, M. Wicman, op. cit., s. 356.

¹⁷ M. Bulera, T. Dembna, op. cit., s. 50.

Piosenkom ludowym w przedszkolach towarzyszą zabawy, przybierające formę muzycznej inscenizacji utworu. Stwarza to możliwość naśladowania różnych osób, zwierząt czy zjawisk akustycznych. Piosenki te wywołują także określone uczucia i nastroje, w sposób całościowy angażując psychikę dziecka, łącząc je ze światem swoich przodków i ich kulturą¹⁸.

Obok śpiewu, główną formą umuzykalnienia w przedszkolu jest ruch przy muzyce, który stanowi naturalną potrzebę dziecka, warunkującą jego prawidłowy rozwój fizyczny i psychiczny. Zabawy i ćwiczenia muzyczno-ruchowe przyspieszają proces poznawania i rozumienia muzyki, rozwijają zdolności i umiejętności muzyczne dziecka, są także pomocne w nauce tańców i interpretacjach ruchowych piosenek, bajek czy opowiadań¹⁹. Ruch przy muzyce towarzyszy zabawom ze śpiewem, grze na instrumentach oraz ćwiczeniom związanym ze słuchaniem muzyki, kształtując estetykę ruchów, pobudzając aktywność, rozwijając refleks, wyobraźnię, pamięć, podzielność uwagi, zdyscyplinowanie oraz poczucie odpowiedzialności²⁰. Forma ta spełnia również istotną rolę w kształtowaniu obrazu ojczyzny dziecka przedszkolnego, ułatwiając tworzenie się abstrakcyjnych pojęć związanych z tym procesem. Wśród zabaw muzyczno-ruchowych ważne zadanie w tym względzie pełnią zabawy ilustracyjne, polegające na przedstawieniu treści piosenek za pomocą prostych ruchów ciała. Dzięki nim dzieci, w sposób szczególnie, poznają otaczający je świat, swoją „małą ojczyznę”, a więc dom, przedszkole, kolegę, pracę innych ludzi, ich czynności czy elementy krajobrazu – niebo, słońce, drzewa, rzeki, ptaki itd.²¹.

Odmianą zabaw ruchowych ze śpiewem są zabawy inscenizowane, w których występuje podział na role, głównie śpiewane z wykorzystaniem kostiumów i rekwizytów. Cieszą się one dużą sympatią dzieci ze względu na swą teatralność.

Do zabaw opartych na treści bajek, piosenek, wierszy lub wydarzeń z życia przedszkola należą opowieści ruchowe, w których dzieci przy akompaniamencie muzyki ruchem ilustrują swoje role. Nastroj wytworzony podczas zabaw sprawia, że intensywniej przeżywają ich treść, poprzez ruch uczestnicząc w procesie tworzenia²². Emocje powstałe w trakcie zabawy powodują, że treści związane z kształtowaniem obrazu ojczyzny głęboko zapadają w pamięć dzieci.

¹⁸ M. Bulera, op. cit., s. 145-146.

¹⁹ D. Malko, op. cit., s. 43; także U. Smoczyńska, op. cit., s. 360.

²⁰ Por. M. Skazińska, *Rola rytmiki w przygotowaniu dzieci i młodzieży do percepcji sztuki*, w: *Sztuka i dorastanie dziecka*, red. M. Tyszkowa, Warszawa – Poznań 1981, s. 229-233.

²¹ M. Bulera, T. Dermba, op. cit., s. 53-54.

²² Por. D. Malko, op. cit., s. 45, 52; por. także: K. Przybylska, *Wychowanie muzyczne w przedszkolu*, Warszawa 1980, s. 98-112.

W realizacji zadań łączących się z budzeniem świadomości narodowej znaczącą rolę odgrywają tańce ludowe, sprzyjające kształtowaniu estetycznego obrazu Polski. Proste formy taneczne zbliżają dziecko do rodzimej kultury i sztuki ludowej, pozostawiając w jego przeżyciach trwałe ślady. Zacieśniają poczucie więzi z własnym regionem i narodem, wzmacniając to oddziaływanie rytmiką, ruchem i melodią²³.

Taniec jest formą wyzwalającą w dzieciach radość i zadowolenie, a wykonywany w strojach ludowych stanowi ważny element w budzeniu przywiązania do regionu. Taneczną sztukę ludową znamionuje wielka wartość artystyczna, która jak cała muzyka ludowa, zachwyca swą prostotą. Kontakt z folklorem muzycznym w przedszkolach polega na wprowadzaniu do pracy z dziećmi tańców regionalnych, które powstały i tańczone są w granicach danego regionu. Przykładowo na Kujawach dzieci uczą się kujawiaka, mazurka i oberka. Wprowadza się tu także tańce o charakterze zabawy ruchowej: dynę i czapnika. Natomiast na Śląsku opolskim dzieci wykonują tańce śląskie, do których należy „trojak”, „zajączek” czy „mietlarz”²⁴. W najstarszej grupie przedszkolnej można wprowadzić naukę tańców innych krajów. Folklor muzyczny, zarówno polski, jak i innych krajów charakteryzuje się oryginalnością, bogactwem pomysłów melodycznych i rytmicznych, dostarcza przeżyć estetycznych, a także, co jest istotne w wychowaniu patriotycznym, kształtuje tożsamość narodową oraz zainteresowanie kulturą innych narodów²⁵.

Obok tańców ludowych wprowadzane są zabawy taneczne, oparte na piosenkach utrzymanych w tanecznym rytmie, w celu ruchowego urozmaicenia inscenizacji. Do zabaw tych należą także tańce postaci z baśni, wierszy i opowiadań, a ich charakterystyczną cechą jest brak stałych figur. Główną rolę odgrywa tu inwencja i pomysłowość dzieci, które ruchem ilustrują np. taniec niedźwiedzi czy płatków śniegu²⁶.

Kolejną formą umuzykalnienia w przedszkolu jest tworzenie muzyki. Twórcza ekspresja powinna być uwarunkowana silną wewnętrzną motywacją, która przejawia się w potrzebie ujawnienia swego wnętrza, w formach budzących zainteresowanie, zachwyt i radość. Upodobania muzyczne dziecka są zjawiskiem naturalnym, a muzyka jako język uniwersalny, intuicyjny, stanowi doskonale tworzywo rozwijające inwencję twórczą i wyobraźnię²⁷.

Tworzenie muzyki jest formą, która może służyć zacieśnianiu więzi dziecka ze środowiskiem, w którym żyje. Obejmuje ona układanie prostych

²³ K. Przybylska, M. Wieman, op. cit., s. 369-370.

²⁴ M. Bulera, op. cit., s. 146-147.

²⁵ E. Lipska, M. Przychodźńska, op. cit., s. 12-13.

²⁶ K. Przybylska, M. Wieman, op. cit., s. 370.

²⁷ Por. R. Gloton, C. Clero, *Twórczość aktywność dziecka*, Warszawa 1976, s. 70-77; 211-214.

tekstów do podanych melodii lub też tworzenie własnych melodii. Dzieci „opowiadają śpiewem” najczęściej o tym, co widziały na spacerze, jakie są ich ulubione zabawki, kto jest ich najlepszym kolegą itp.

W zakres tworzenia muzyki wchodzi również swobodna gra na instrumentach muzycznych, zwłaszcza o nieokreślonej wysokości dźwięku. Są to najczęściej improwizowane akompaniamenty do piosenek lub ilustracje odgłosów przyrody.

Tworzenie muzyki obejmuje ponadto improwizację ruchową, która sprawia dzieciom najmniej trudności. Wiąże się ona z naśladowaniem rozmaitych czynności, sposobów poruszania się różnych postaci czy zwierząt znanych z własnej obserwacji lub opowiadań²⁸.

Do innych form ekspresji należą spontanicznie powstające zabawy np. małe teatryki podczas których dzieci dobierają się grupami i odgrywają różne role. Do przedstawienia włączane są instrumenty oraz różnorodne efekty akustyczne tworzące tło dźwiękowe²⁹. Teatr jest miejscem, w którym mogą realizować się wszystkie dzieci, bowiem każde z nich wykonuje najczęściej to, co najlepiej potrafi i co sprawia mu największą przyjemność. Niektóre dzieci biorą udział w przygotowywaniu dekoracji plastycznych i pacynek, inne grają na instrumentach, śpiewają lub recytują. Zabawa w teatr staje się dla nich doskonałym źródłem radości, ponieważ poszukując w nim niezwykłych zdarzeń i przygód, wymyślają sytuacje, w jakich chciałyby uczestniczyć. Teatr muzyczny spełnia szereg ważnych funkcji wychowawczych, stwarzając szerokie możliwości w zakresie realizacji założeń wychowania moralnego i intelektualnego, rozszerzając horyzonty myślowe i doświadczenie życiowe dziecka. Rozwija także fantazję i pomysłowość, a członkom zespołu dostarcza satysfakcji wynikającej ze wspólnego działania³⁰.

Tematyka muzycznego teatryku koncentruje się wokół zagadnień bliskich dziecku, a mianowicie świata przyrody, rodziny, przedszkola, najbliższej okolicy, regionu, odgłosów otoczenia itp., wpływając tym samym na przybliżanie dzieciom treści pomocnych w kształtowaniu obrazu ojczyzny i budzeniu przywiązania do niej. Zaangażowanie uczuciowe oraz emocje powstałe podczas przygotowywania przedstawienia i sam w nim udział sprawiają, iż dzieci mocniej identyfikują się z prezentowanymi przez siebie postaciami, a ich sprawy i problemy stają się im bliższe³¹. Wszystko to powoduje, że formujący się pod wpływem emocji i uczuć obraz bliskiego dziecku świata i ludzi staje się trwałym składnikiem kształtującego się obrazu ojczyzny.

²⁸ U. Smoczyńska, op. cit., s. 367; por także: D. Malko, op. cit. s. 151-153; M. Przychodzińska-Kaciczak, *Magiczka i wychowanie*, Warszawa 1979, s. 115-123.

²⁹ B. Podolska, *Z magiczką w przedszkole*, Warszawa 1987, s. 78.

³⁰ M. Przychodzińska-Kaciczak, op. cit., s. 173 i n.

³¹ Por., ibidem, s. 173-175; B. Podolska, op. cit., s. 78.

Ważną formą umuzykalnienia w przedszkolu jest słuchanie muzyki. Aby zapewnić dzieciom jak najpełniejszy odbiór prezentowanych utworów, należy wzbudzić ich zainteresowanie, kształtować wrażliwość na piękno dźwięków i zdolność do przeżywania emocji podczas kontaktów z muzyką. Istotne jest również rozwijanie umiejętności związanych ze spostrzeganiem i wartościowaniem poszczególnych elementów muzyki, będących środkiem wyrazu i formy utworu³². Słuchanie muzyki w przedszkolu wiąże się ze słuchaniem śpiewu nauczycielki oraz muzyki instrumentalnej – wykonywanej „na żywo”, jak również muzyki mechanicznej – wokalne i instrumentalnej.

Małe dzieci najchętniej słuchają piosenek. Im tekst jest bliższy ich zainteresowaniom, tym życzliwiej oceniają prezentowany utwór³³. Jak już wspomniano wcześniej, w zakres repertuaru piosenek przedszkolnych wchodzi utwory, które dobrze służą realizacji treści wychowania patriotycznego, a zatem przyczyniają się do kształtowania w umysłach dzieci obrazu ojczystego kraju.

W trakcie słuchania muzyki można przybliżyć dzieciom wiele wartości estetycznych, jeśli ułatwi się im ich zrozumienie. Przede wszystkim należy dążyć do pokonania trudności, wynikających z abstrakcyjności muzyki poprzez uświadomienie dzieciom, że muzyka może być językiem, który potrafi przekazać określone treści, może opowiadać i ilustrować to, co je interesuje. Treści, które muzyka niejednokrotnie w sobie zawiera koncentrują się wokół świata przyrody, obrazów z codziennego życia, zabaw, baśni, opowiadań, a także uczuć i nastrojów, a zatem zagadnień wpływających na przybliżanie dzieciom tych wszystkich elementów, które wiążą je z własnym środowiskiem, regionem i żyjącymi w nim ludźmi. Tematy koncertów organizowanych w przedszkolu często łączą się z zainteresowaniami i wiadomościami dzieci, np. „Muzyczne zoo”, „Kim będę gdy dorosnę”, „Sklep z zabawkami”, „Bukiet dla mamy”. Piosenki, jak i utwory instrumentalne, przedstawiane mogą być w ramach teatryku muzycznego, co sprawi, że taka metoda prezentacji muzyki korzystnie wpłynie na ich wrażliwość estetyczną, umiejętność muzycznej percepcji, zdobywanie pierwszych wiadomości o muzyce, przede wszystkim polskiej, o jej wielkich twórcach, głosach czy instrumentach³⁴. Jeśli koncerty przedszkolne uwzględniają rodzaj potrzeb estetycznych najmłodszych słuchaczy oraz ich możliwości psychiczne i percepcyjne wówczas cieszą się one wielkim uznaniem dzieci. Stają się ciekawą zabawą, a wspólnie z innymi formami umuzykalnienia skutecznym sposobem wychowania małego dziecka³⁵.

³² B. Podolska, op. cit., s. 58-62.

³³ M. Przychoździńska, *Z doświadczeń w wychowaniu muzycznym*, „Wychowanie w Przedszkolu”, 1969, nr 9, s. 432-433.

³⁴ Ibidem, s. 433-435.

³⁵ M. Przychoździńska, *Dziecko i muzyka*, Warszawa 1974, s. 153.

Słuchanie muzyki instrumentalnej jest doskonałą okazją do zapoznania dzieci z wartościowymi dziełami tej dziedziny sztuki. Ważne jest, aby dzieci uczestniczyły w koncertach organizowanych przy współudziale profesjonalnych muzyków, podczas których mogą zapoznać się z wyglądem i charakterystycznym brzmieniem instrumentów muzycznych oraz słuchać „żywej” muzyki, co jest szczególnie istotne dla ich muzycznego rozwoju.

Słuchanie muzyki instrumentalnej i wokalne stanowi formę dość trudną w odbiorze, w której pomoc nauczyciela uaktywniającego percepcję okazuje się konieczna. Utwory przeznaczone do słuchania z płyt czy taśm magnetofonowych powinny być krótkie, ilustracyjno-programowe. Ważne jest, aby posiadały zróżnicowaną barwę i brzmienie, a także wyraźny nastrój i charakter ułatwiający ich percepcję³⁶.

Dzieci w wieku przedszkolnym, a zwłaszcza 6-latki, zdolne są do słuchania muzyki poważnej. Z tego względu można zapoznać je z twórczością F. Chopina, przepojoną pierwiastkami ludowymi, charakterystycznymi dla polskiej muzyki rytmami i miłością do ojczystego kraju. Z doświadczeń nauczycieli wynika, że dzieci wykazują duże zainteresowanie muzyką wielkiego Polaka. Po wysłuchaniu kilku jego utworów potrafią samorzutnie rysować i komentować to, co usłyszały, reagując spontanicznie na treści zawarte w muzyce, której piękno i polskość wiąże je uczuciowo z ojczyzną³⁷.

Istotną rolę w kształtowaniu obrazu ojczyzny małego dziecka odgrywają uroczystości przedszkolne, które akcentują wyjątkowe sytuacje w życiu dziecka i jego najbliższych, przedszkola, miasta oraz kraju. Formy umuzykalnienia, takie jak: śpiew i zabawy ze śpiewem, gra na instrumentach oraz taniec, będące obok wierszy, inscenizacji czy dekoracji istotnym składnikiem uroczystości, sugestywnie przemawiają do dzieci, utrwalając w ich świadomości określone treści. Wykorzystywane w przebiegu uroczystości formy umuzykalnienia pomagają w rozbudzaniu uczuć patriotycznych, umiłowania ojczyzny, piękna polskiej przyrody, poczucia więzi rodzinnych i społecznych, jak również kształtują uznanie i poszanowanie dla ludzi oraz wykonywanej przez nich pracy. Czynny udział dzieci w przygotowaniu uroczystości sprawia, że zapoznają się one z prostymi tańcami, melodiami i piosenkami ludowymi. Niejednokrotnie występują w strojach ludowych charakterystycznych dla danego regionu, z którego dany taniec się wywodzi, kultywując w ten sposób narodową tradycję³⁸.

Podsumowując powyższe rozważania warto podkreślić, iż różnorodne formy umuzykalnienia, umożliwiające dziecku bezpośredni kontakt z muzyką,

³⁶ K. Przybylska, op. cit., s. 65-78; por. także: E. Lipska, M. Przychodzińska, op. cit., s. 216-226; D. Malko, op. cit., s. 66-73.

³⁷ A. Makuch, *Koncert Chopinowski*, „Wychowanie w Przedszkolu”, 1974, nr 3, s. 165-166.

³⁸ M. Bulem, T. Dembna, op. cit., s. 54; por. także: K. Przybylska, op. cit., s. 225-227.

poza rozwojem jego zdolności, umiejętności oraz muzykalności wymiennie wspomagają realizację treści z wielu dziedzin wychowania w przedszkolu. Sprawiają tym samym, że zajęcia muzyczne stają się istotnym elementem całokształtu edukacji małego dziecka. Kontakt z muzyką i udział w procesie jej tworzenia powoduje, że treści z zakresu wychowania patriotycznego, wpływające na kształtowanie obrazu ojczyzny w świadomości dziecka, dzięki sztuce i zawartych w niej emocjach nabierają wyjątkowego znaczenia, stając się mu szczególnie bliskie.

Literatura

- Bulera M., Dembna T., 1997, *Sposoby realizacji wychowania patriotycznego przez umuzykalnienie dzieci sześciolletnich w przedszkolu*, w: „Studia Pedagogiczne”, z. 33.
- Bulera M., 2001, *Muzyka ludowa sprzyja przywiązaniu dzieci przedszkolnych do małej ojczyzny*, w: *Muzyka środkiem wychowania młodych*, red. J. Lach, Z. Nawrocka, M. Popielińska, Bydgoszcz.
- Cackowska M., 1994, *Zasady organizacji integralnego kształcenia uczniów klas początkowych*, w: *Integralny system nauczania początkowego*, cz. III, red. M. Cackowska, Kielce.
- Czerniawska H., 2000, *Program wychowania przedszkolnego dla dzieci 3–6 letnich*, Warszawa.
- Denek K., 1998, *O nowy kształt edukacji*, Toruń.
- Gloton R., Clero C., 1976, *Twórcza aktywność dziecka*, Warszawa.
- Jakowicka M., 1979, *Integracja pracy dydaktyczno-wychowawczej w nauczaniu początkowym*, „Nauczyciel i Wychowanie”, nr 5, s. 21-31.
- Kadaj B., 1987, *Nasza rodzina, miasto, ojczyzna*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 6, s. 356-358.
- Kisiel M., 2002, *Elementy sztuki regionalnej w edukacji szkolnej a poczucie zakorzenienia w środowisku*, w: *Muzyka w nauczaniu zintegrowanym*, red. E. Zwolińska, Bydgoszcz.
- Kowalska E., Kowalski M., 2002, *Kształtowanie poczucia tożsamości narodowej na lekcjach muzyki*, w: *Wybrane zagadnienia edukacji artystycznej dzieci i młodzieży*, red. L. Kataryńczuk-Mania, J. Karcz, Zielona Góra.
- Lipska E., Przychodzińska M., 1991, *Muzyka w nauczaniu początkowym*, Warszawa.
- Makuch A., 1974, *Koncert Chopinowski*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 3, s. 165-166.
- Malko D., 1988, *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*, Warszawa.
- Podolska B., 1987, *Z muzyką w przedszkolu*, Warszawa.
- Przerembska V., 2002, *Edukacja regionalna w aspekcie dziedzictwa kultury muzycznej*, w: *Wybrane zagadnienia edukacji artystycznej dzieci i młodzieży*, red. L. Kataryńczuk-Mania, J. Karcz, Zielona Góra.

- Przybylska K., Wieman M., 1978, *Umuzycznienie*, w: *Pedagogika przedszkolna*, red., M. Kwiatowska, Z. Topińska, Warszawa.
- Przybylska K., 1980, *Wychowanie muzyczne w przedszkolu*, Warszawa.
- Przychodzińska M., 1974, *Dziecko i muzyka*, Warszawa.
- Przychodzińska M., 1989, *Wychowanie muzyczne – idee, treści, kierunki rozwoju*, Warszawa.
- Przychodzińska M., 1996, *Z doświadczeń w wychowaniu muzycznym*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 9, s. 429-439.
- Przychodzińska-Kaciczak M., 1979, *Muzyka i wychowanie*, Warszawa.
- Rogalska U., 1985, *Miejsce umuzycznienia w programie wychowania społeczno-moralnego dzieci 6-letnich w przedszkolu*, w: „Studia z Wychowania Muzycznego”, z. 6, s. 105-106.
- Rogalski E., 1992, *Muzyka w pozaszkolnej edukacji estetycznej*, Bydgoszcz.
- Sawicki M., 1997, *Dziedzictwo kulturowe w regionie. Koncepcja edukacji regionalnej. Załącznik do zarządzenia MEN nr 8 z dn. 15.05.1997*, Warszawa.
- Skazińska M., 1981, *Rola rytmiki w przygotowaniu dzieci i młodzieży do percepcji sztuki*, w: *Sztuka i dorastanie dziecka*, red. M. Wyszowska, Warszawa – Poznań.
- Smoczyńska U., 1980, *Umuzycznienie*, w: *Vademecum nauczyciela sześciolatek*, red. M. Dunin-Wąsowicz, Warszawa.
- Suświłło M., 1997, *Wychowanie muzyczne w zintegrowanym systemie nauczania początkowego*, w: *Sposoby kierowania rozwojem muzycznym dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, red. E. Zwolińska, Bydgoszcz.

Summary

Forms of imparting musical appreciation and their influence on the creation of the homeland image of pre-school children

The author of the article points out the fact that lessons aiming at imparting musical appreciation are an attractive educational instrument which can be of significant importance in the process of creating patriotic feelings of little children. It is particularly essential in our contemporary world in which one can observe the creation of new trends connected with propagation of the idea of the united Europe and formation of the global civilization framework.

The article presents various possibilities and ways of using different forms of imparting musical appreciation to create pre-school children's attachment to their own region and homeland, the sense of attachment to a particular ethnic group, respect for the cultural output of previous generations and creating emotional communion with nature and people.

Key words: patriotic education at kindergarten, forms of imparting musical appreciation in pre-school education